

ZWIĄZKI RODZINY KONOPNICKICH Z SANNIKAMI

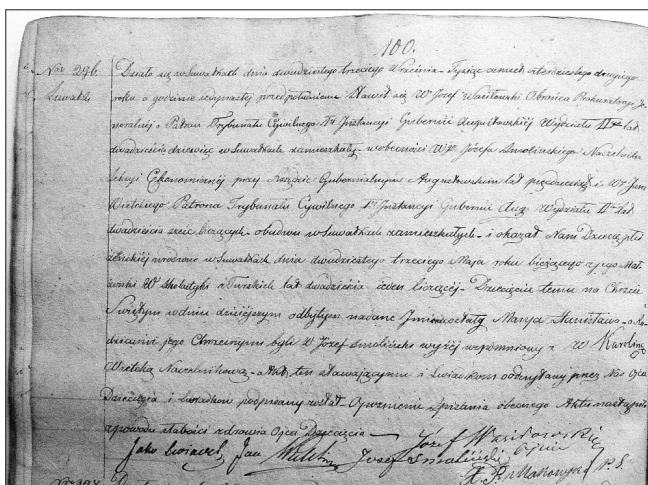
Abstrakt

Najbardziej rozpoznawalnym obiektem w miejscowości Sanniki jest zabytkowy neoklasycystyczny pałac z końca XVIII wieku. Jednym z najważniejszych pałacowych gości był przebywający w nim w okresie wakacyjnym w 1828 roku kompozytor Fryderyk Chopin. Doniosłym wydarzeniem rozwoju miejscowości Sanniki była powstała 1849 roku cukrownia. To w nim znalazł swoje miejsce pracy syn pisarki Marii Konopnickiej – Tadeusz. W młynie w Sannikach pracował młodszy brat Tadeusza – Jan Konopnicki.

Słowa kluczowe: Sanniki, Konopnicy, Maria Konopnicka, cukrownia, młyn

Maria Stanisława Wasiłowska urodziła się 23 maja 1843 roku w Suwałkach. Była córką Józefa Wasiłowskiego i Scholastyki z Turskich. Zawodowo ojciec Marii był prawnikiem a prywatnie miłośnikiem literatury. Józef po śmierci swojej żony Scholastyki w 1854 roku przejął obowiązki wychowywania dzieci¹.

Wychowywanie potomstwa odbywało się w atmosferze tradycji chrześcijańskich oraz umiłowania ojczyzny – niestety zniewolonej. Brat Marii – Jan Wasiłowski² był studentem politechniki w belgijskim mieście Liège, który w momencie wybuchu powstania styczniowego w 1863 roku wziął w nim czynny udział. Poległ w pierwszej bitwie swojego oddziału pod Krzywosądzką 19 lutego 1863 roku. Siostra Maria tak pisała o swoim bracie: *Jedyny brat zginął w pierwszej bitwie pod Krzywosądzką³, przeszedłszy z Liège, z partią Mierosławskiego⁴*. Siostra Marii – Celina wyszła za mąż za oficera armii rosyjskiej, który wywodził się z kniaziowskiej rodziny – Włodzimierza Świrskiego. Ich syn Jerzy Włodzimierz Świrski w II Rzeczypospolitej był oficerem Marynarki Wojennej w stopniu kontradmirała. Po wojnie obronnej w 1939 roku przedostał się do Wielkiej Brytanii pełniąc nadal obo-

Akt urodzenia Marii Stanisławy Wasiłowskiej, primo voto Konopnickiej, 23 września 1842

Źródło: Archiwum Państwowe w Suwałkach, Akta metrykalne parafii św. Aleksandra w Suwałkach 1842, nr aktu 296

wiązki szefa Kierownictwa Marynarki Wojennej w stopniu wiceadmirała Marynarki Wojennej Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie⁵.

We wrześniu 1862 roku Maria Wasilewska wyszła za mąż za starszego o dwanaście lat Jarosława Konopnickiego⁶ herbu Jastrzębiec⁷. Ślub ich odbył w dniu 9 września 1862 roku w kościele farnym pod wezwaniem św. Mikołaja w Kaliszu⁸. W przeciągu

¹ J. Baculewski, *Konopnicka z Wasiłowskich Maria Stanisława*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, t. 4, z. 59, s. 576.

² B. Wojciechowski, *Z Kroczoła i Konopnicy. Konopnicy herbu Jastrzębiec. Dzieje rodu*, Warszawa–Łomianki 1984, s. 58.

³ Zdaniem D. Samborskiej-Kukuć nie ma pewności, iż brat Marii w dniu 19 lutego 1863 roku tam poległ – brak jego aktu zgonu w parafii Krzywosądz. Prawdopodobnie ranny Jan Wasiłowski zmarł we wsi, która nie znajdowała się w administracji kościelnej, zob.: D. Samborska-Kukuć, *O antenatach i rodzeństwie Marii Konopnickiej – przyczynki genealogiczno-biograficzne*, „Ruch Literacki” 2018, z. 1, s. 106.

⁴ P. Gorzycka, *Historia i zabytki Krzywosądzki*, „Kujawy i Pomorze. Dwumiesięcznik turystyczno-krajoznawczy” Grudziądz 2007, nr 2, s. 16.

⁵ P. Stawecki, *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918–1939*, Warszawa 1994, s. 330-331; *Kadry morskie Rzeczypospolitej*, t. 5, *Polska Marynarka Wojenna. Dokumentacja organizacyjna i kadrowa oficerów, podoficerów i marynarzy (1918–1947)*, pod. red. J. K. Sawickiego, Gdynia 2011, s. 346.

⁶ B. Stanisławczyk, *Ostatni krzyk. Od Katynia do Smoleńska historie dramatów i miłości*, Poznań 2011, s. 311.

⁷ Zob.: A. H. T. Święcicki, *Historia herbu rodowego Jastrzębiec czyli saga rodu Święcickich IX do XXI w.*, Poznań 2010.

⁸ Archiwum Państwowe w Poznaniu; Akta metrykalne parafii św. Mikołaja w Kaliszu, akt ślubu Jana Jarosława z Kroczoła Konopnickiego i Marii Stanisławy Wasiłowskiej, 1862, poz. 46.

Prezydent RP Ignacy Mościcki (w środku) w towarzystwie członków wojskowej delegacji. Widoczni m.in.: kontradmirał Jerzy Świrski (drugi z lewej), adiutant 1 Morskiego Batalionu Strzelców porucznik Waclaw Skubik (pierwszy z prawej), dowódca 1 Morskiego Batalionu Strzelców podpułkownik Czesław Kopański (drugi z prawej), dowódca poczty sztandarowej 1 Morskiego Batalionu Strzelców chorąży Stanisław Mąka, obiekt fotograficzny, 1937

Fot. Witold Pikiel

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-A-1417

dziesięciu lat małżeństwa Maria urodziła ośmioro dzieci. Dwoje synów – bliźnięta Władysław i Stefan zmarły niestety zaraz po urodzeniu. W 1866 roku urodził się syn Tadeusz, który ożenił się z Emilią z Kłokockich⁹. Czwartym dzieckiem małżeństwa była urodzona w 1866 roku pierwsza córka Zofia. W rok później na świat przyszedł syn Stanisław¹⁰. W kolejnym roku 1868 urodził się syn Jan¹¹. Siódme dziecko Helena będące trzecią córką pary przyszła na świat w 1869 roku. W następnym roku urodziła się Laura – czwarta córka i ostatnie dziecko małżeństwa Marii i Jarosława Konopnickich¹².

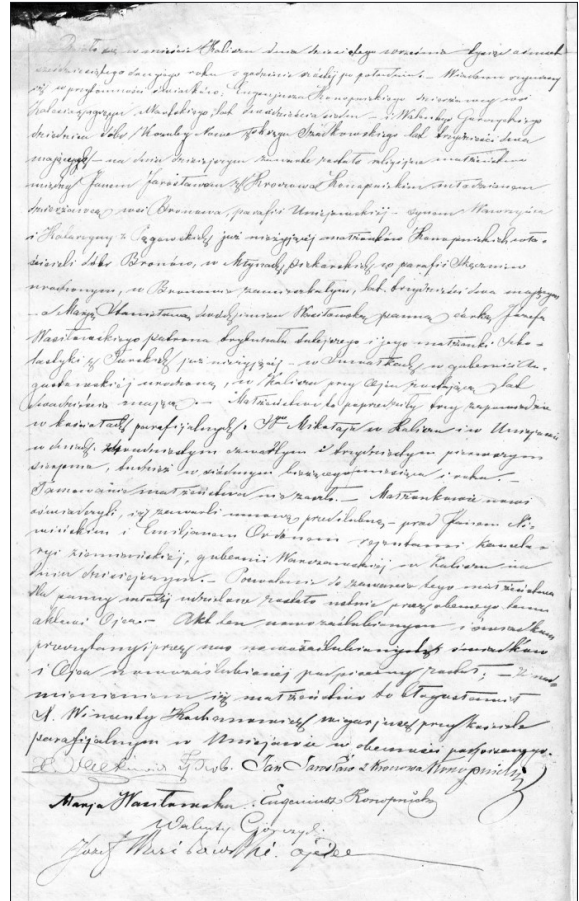
Niniejsza praca jest próbą ukazania rzeczywistych związków rodziny Konopnickich z miejscowością Sanniki, które to w drugiej połowie XIX wieku należały administracyjnie do guberni warszawskiej. To w tej miejscowości w 1849 roku z inicjatywy właścicieli sannickiego folwarku – rodziny Pruszków, w Sannikach powstała cukrownia. Rodzina Pruszków przybyła na Mazowsze z Pomorza Gdańskiego w drugiej połowie XVIII wieku. Od 1462 roku ziemia sannicka była dzierżawą – królewsczyzną wielu

⁹ D. Samborska-Kukuć, dz. cyt., s. 106.

¹⁰ Zofia Konopnicka (primo voto Królikowska); zob.: I. Kienzler, *Maria Konopnicka, rozwidrzona bezbożnica*, Warszawa 2014, s. 50.

¹¹ Jan Konopnicki był dwukrotnie żonaty. Pierwszą żoną była Jadwiga Brzozowska, a następnie Jadwiga Rajkowska, zob. D. Samborska-Kukuć, *Progenitura Marii i Jarosława Konopnickich w świetle odnalezionych metryk*, w: *Od Puttkamerów do Konopnickich. Rewizje i rekonstrukcje biograficzne*, Warszawa 2016, s. 196-207.

¹² I. Kienzler, *Maria Konopnicka, rozwidrzona bezbożnica*, Warszawa 2014, s. 50.

Akt małżeństwa Marii Stanisławy Wasilowskiej i Jana Jarosława z Kroczoja Konopnickiego, 10 wrzesień 1862

Źródło: Archiwum Państwowe w Poznaniu. Akta metrykalne parafii św. Mikołaja Biskupa w Kaliszu 1862, k. 93

możnych rodzin. W wieku XVI należała do Szydłowieckich, w wieku XVII Gostomskich i w wieku XVII do rodziny Dowojna-Sołtohubów. *Regestry diecezjów* z lat 1783–1784 oprócz Michała Jana Sołtohuba wymieniają jeszcze jednego dzierżawcę majątku sannickiego – kasztelana gdańskiego Tomasza Tadeusza Pruszkę¹³. W 1833 roku dochodzi do bardzo ważnego wydarzenia w dziejach Sannik. Za zgodą cara Mikołaja I Romanowa zostaje wykupiony od Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu majątek sannicki na własność¹⁴. Od tej chwili Sanniki stają się prywatną miejscowością rodziny Pruszków.

W dniu 1 lutego 1849 roku bracia Pruszkowie – Tomasz Aleksander i Konstanty Jan Pruszek – byli w gronie czwórki założycieli i udziałowców

¹³ „Regest diecezjów” Franciszka Czaykowskiego czyli właściciele ziemscy w Koronie 1783–1784, do druku podał S. Górzyński, przypisami i wstępem opatrzyli K. Chłapowski, S. Górzyński, Warszawa 2009, s. 720.

¹⁴ Dokładną informację zawierają dokumenty kontraktu zakupu majątku sannickiego przez Aleksandra Pawła Pruszkę, opatrzone jego podpisem i sprzedane go przez Komisję Rządową Przychodów i Skarbu. Archiwum Państwowe w Płocku, Hipoteka Gostynińska, Księgi hipoteczne dóbr Sanniki.

Herb szlachecki Jastrzębiec. Herb ten należał do najbardziej rozprzestrzenionych herbów szlacheckich. Pieczętowało się nim wiele rodzin – w tym rodzina Jarostawa Konopnickiego
Źródło: Z. Leszczyca, *Herby szlachty polskiej*, T. 2, Poznań 1908

fabryki cukru w Sannikach. Pozostałymi udziałowcami był generał wojsk carskich z Brześcia Litewskiego Franciszek Berski i Felicjan Bereźnicki – obywatel krajowy. Umowa powołania „Fabryki Cukru z Buraków i Rafinerię Sanniki” zawarta była na dwanaście lat. Dnia 5 lutego 1849 roku zgodnie z prawem emfiteutycznym Konstanty Jan przekazał teren dóbr Sanniki w ilości dwóch włók chełmińskich pod jej zabudowę. Został on pierwszym dyrektorem fabryki a w razie choroby miał go zastępować jego brat – Tomasz Aleksander. Zgodnie z umową zarządcą fabryki i rafinerii na lata 1849–1859 został Dominik Rynkiewicz¹⁵.

Powstała cukrownia sannicka wyróżniała się w regionie wielkością i organizacją. W celach zdobywania dobrze wykształconych pracowników szkolili i przysposabiali młodzież do pracy w cukrowni. Po śmierci Konstantego w 1852 roku ze spółki wycofali się pierwotni udziałowcy Tomasz Aleksander Pruszek oraz Franciszek Berski, sprzedając swoje udziały Ignacemu Natansonowi. Dnia 5 marca 1854 r. fabryka przeszła prawnie w posiadanie Domu Handlowego Zelig Natanson

¹⁵ J. Szczepański, *Dzieje Gąbina do roku 1945*, Warszawa 1987, s. 137; T.A. Pruszek, „...złem zawsze życzliwy temu domowi”: relacje rodzin Pruszków i Chopinów od końca XVIII do lat 60. XIX wieku ze szczególnym uwzględnieniem losów rodziny Pruszków, Warszawa 2010, s. 154.

Portret Marii Konopnickiej, 1875
Źródło: Biblioteka Narodowa

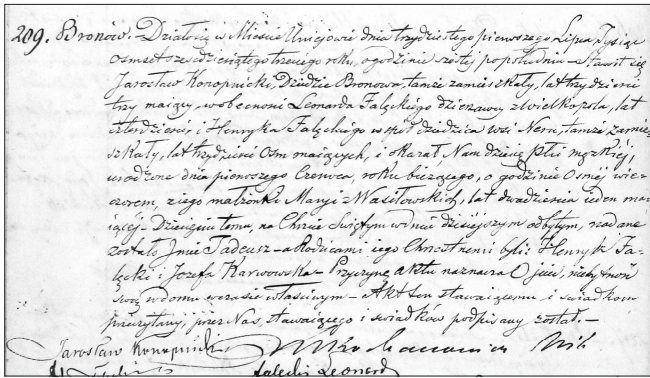
w Warszawie, co wynika z informacji zamieszczonej w Roczniku Gospodarstwa Krajowego:

Do dużych zakładów należała również cukrownia w Sannikach. Cukrownia z rafinerią zbudowana w 1849 r. należała początkowo do obszarników (K. i T. Pruszków i in.), od 5.III.1854 r. większość udziałów znalazła się w ręku Domu Handlowego Z. Natansona w Warszawie¹⁶.

Do końca swojego istnienia cukrownia w Sannikach należała do rodziny Natansonów. Mówiąc dzisiejszym językiem, sannicki zakład należał do jednej ze spółek handlowych, które związane były z kapitałem i udziałami przedstawicieli rodziny Natansonów.

Z Sannikami zawodowo związało się dwoje synów poetki – Tadeusz i Jan Konopniccy. Maria Konopnicka dbała o swoje dzieci. Dowiadujemy się o tym z opracowań, w których znalazła się tylko

¹⁶ Archiwum Państwowe w Warszawie, akta notarialne, 14 kancelaria A. Bryndzy, v. 21, nr 217-218, v.24 nr 56.

Akt urodzenia Tadeusza Konopnickiego, 31 lipiec 1863
Źródło: Archiwum Państwowe w Łodzi, Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Uniejowie, sygn. 8, nr aktu 209 z 1863 roku

niewielka część zachowanej po poetce korespondencji. Bardzo bogatym źródłem wiedzy są jej listy do stryja Ignacego Wasiłowskiego z lat 1867–1900. Zachowana i drukiem wydana korespondencja jest bogatym źródłem wiedzy przebiegu jej literackiej twórczości, zainteresowań i o życiu rodzinnym. Wspólnie ze swoim mężem Jarosławem (umarł w 1905 roku) starała się zapewnić od najmłodszych lat swojemu potomstwu podstawowe potrzeby.

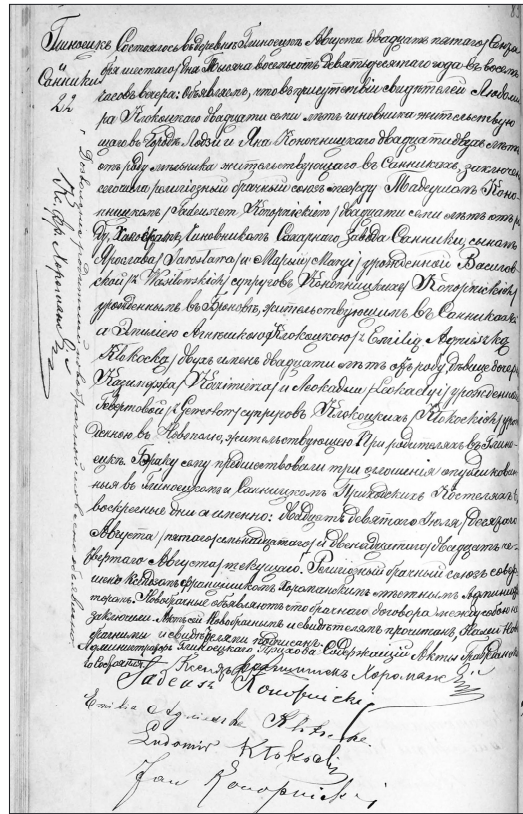
Ta troska nie kończy się w momencie osiągnięcia wieku dorosłego przez dzieci. Potomkowie mogli liczyć na swoich rodziców nawet jeszcze w dorosłym swoim życiu. Takim przykładem była sytuacja jednego z synów poetki – Tadeusza. Dowiadujemy się o tym z listu do stryja poetki Ignacego Wasiłowskiego z dnia 12 kwietnia 1882 roku:

[...] Czy nie ma tam u was miejsca jakiego w cukrowni dla mego Tadeusza? Muszę koniecznie sama myśleć o pokierowaniu go w świecie, a nie powiem, żeby to było tak łatwo. Chłopak jest inteligentny, ma lat 19, chęć do pracy; uczył się niezle i czuje, że trzeba mu prędko zająć się czymś tak, żeby, o ile można, nie ciążył na budziecie matki. Materiał na człowieka dobry, ale mu trzeba znaleźć i nadać kierunek. Otóż przyszło mi na myśl zapytać Cię, drogi mój Stryju, czybyś nie zechciał obejrzeć się tam w waszej cukrowni i obaczyć — może by się znalazło miejsce obiecujące na przyszłość pewną korzyść z pracy! [...] ¹⁷.

W kolejnym liście z dnia 20 października 1882 roku czytamy:

[...] A tak przebywszy kilka tygodni, podczas

¹⁷ M. Konopnicka, *Listy do Ignacego Wasiłowskiego*, Warszawa 2005, s. 91-92. Zdaniem autora nie zachowały się żadne dokumenty o pracy zawodowej syna Marii – Tadeusza Konopnickiego w cukrowni „Łubna”. Od 1888 roku pracował w cukrowni w Sannikach.

Akt małżeństwa Tadeusza Konopnickiego i Emilii Agnieszki Kłockkiej, 25 sierpnia/6 września 1890
Źródło: Archiwum Państwowe w Warszawie. Oddział w Mławie. Akta metrykalne parafii Głinojeck, księga UZM-1890, k. 22

których młodsze moje dzieci były u znajomych na wsi, powróciłam, aby się wystarać o miejsce dla Tadzia w cukrowni. Dzięki Tobie, Stryju: mój miły, nie było mi to trudnym. P. Wortman¹⁸ bardzo uprzejmie skłonił się do mojej propozycji i przeznaczył Tadzia do Krasinca¹⁹. Przywiozłam tedy chłopaka, oporządziłam od stóp do głów — bo po tym ogniu nocnym zostali jak kto wyskoczył, i od pierwszego października objął już Tadeusz swoje stanowisko. Praca tam ciężka, ale przynajmniej przyszłość będzie może lepsza [...] ²⁰.

O związkach Konopnickich z Sannikami dowiadujemy się w liście poetki datowanym na 5 listopada 1888 roku, w którym czytamy:

[...] Dla Janka staram się o miejsce w młynie Kraussego²¹ pod Lublinem, albo też u Günsberga

¹⁸ Maurycy Wortman był jeden z udziałowców spółki cukrowni „Krasiniec” oraz jej administratorem. Był wiceprzewodniczącym Sekcji Cukrowniczej Warszawskiego Oddziału Towarzystwa Popierania Rosyjskiego Przemysłu i Handlu.

¹⁹ Zob.: J. Szczepański, *Cukrownia Krasiniec 1866–1996*, Ciechanów 1997.

²⁰ M. Konopnicka, dz. cyt., s. 125-126.

²¹ Zdaniem autorów chodzi o młyn wodno-parowy firmy „Adolf i Henryk bracia Krausse” istniejący od 1875 roku. Henryk Krausse był jednym z inicjatorów i założycieli Kasy

w Częstochowie. Pisałam tu i tu, nie wiem jeszcze jaki obrót weźmie ta sprawa. Od Zosi mam listy często. Zdrowa i z pracy swojej, jako też z jej warunków, zupełnie zadowolona. Tadeusz mój w cukrowni, w Sannikach. O Stasia jestem w wielkiej trwodze, bo losuje w tym roku²². Ach, odwróć to, Boże! [...] ²³.

Zdaniem P. Nowaka poetka prawdopodobnie w styczniu 1890 roku po raz pierwszy odwiedziła syna Tadeusza w Sannikach. Jej przyjazd był elementem osobistego pożegnania się z nim przed wyjazdem z obszaru Królestwa. Maria Konopnicka na własne oczy zobaczyła, w jakich warunkach jej ukochany syn mieszka i postanowiła ofiarować mu stary mebel z likwidowanego już swojego majątku²⁴.

O jej trosce o swojego najstarszego syna dowiadujemy się z jej listu pisanego do córki Zofii z dnia 15 stycznia 1890 roku:

[...] Rzeczy w znaczniejszej części oddałam dla Ciebie Bolkowi. Całe gospodarskie rupiecie i meble z małym wyjątkiem. Byłabym może trochę zostawiła dla Tadzia, ale to było przed widzeniem się z nim i nie wiedziałam, że tam u niego taka zupełna pustka, że ma tylko stołek dziurawy. Otóż niech Ci Bolek napisze detalicznie co otrzymał, a jeśli się okaże, iż ci co niepotrzebne, to przeznacz to dla Tadzia. Ja tymczasem szafkę z tych rzeczy dla niego ekscypuję. Gruchot to stary, z którego nie miałabyś pociechy i ty wielkiej. Ma tam Tadek jakieś zamiary, przy których ten jedyny dziurawy stołek wcale na ironię zakrawa. Chłopczyśko pracuje, a palta nawet nie ma [...] ²⁵.

Rok później Tadeusz Konopnicki poznał swoją przyszłą żonę Emilię Agnieszkę Kłokocką²⁶. W liście do swojej córki Zofii datowanym na 16 lutego 1890 – Maria Konopnicka tak pisała:

[...] Pisała już do mnie jego narzeczona no zdaje się, że to co innego niż p. Maria.

Przemysłowców Lubelskich, w: M. Konopnicka, dz. cyt., s. 242.

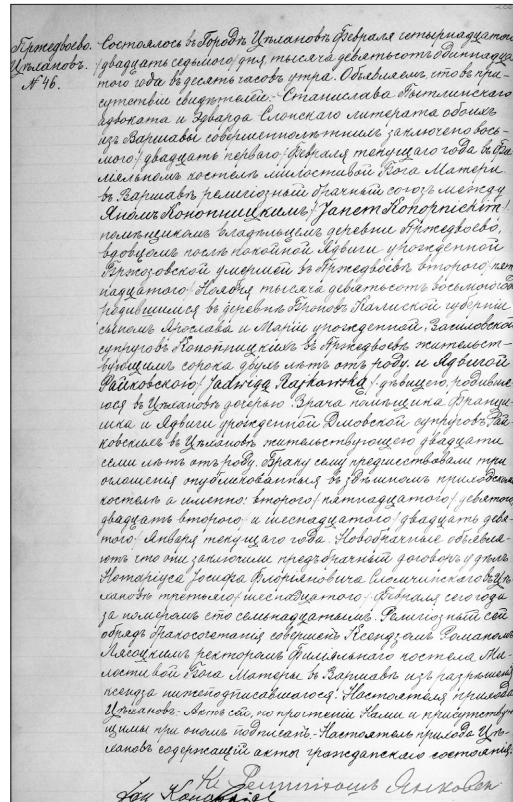
²² Powołanie do służby wojskowej odbywało się na drodze losowania, które odbywało się w obecności delegacji zaciągowej. Spisowych dzielono na cztery kategorie, ze względu na: wiek, warunki fizyczne, sytuacje rodzinne oraz pozostałych. Pierwsi do losowania stawali rekruci z pierwszej kategorii. Jeżeli było ich za mało do wypełnienia naznaczonego kontyngentu, losowano spisowych z następnej grupy itd.

²³ M. Konopnicka, dz. cyt., s. 240-241.

²⁴ Tamże, s. 306.

²⁵ Cyt. za: T. Czapczyński, *Maria Konopnicka w latach 1842–1890*, mps, Muzeum Marii Konopnickiej w Żarnowcu, zb. 4, s. 73-75.

²⁶ M. Konopnicka, dz. cyt., s. 227.

Akt małżeństwa Jana Konopnickiego i Jadwigi Rajkowskiej, 14/27 lutego 1911

Źródło: Archiwum Państwowe w Warszawie. Oddział w Mławie. Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Ciechanowie, nr aktu 46 z 1911

Dziewczyna uboga ale dobrze wychowana, i to najważniejsze, że się kochają [...] ²⁷.

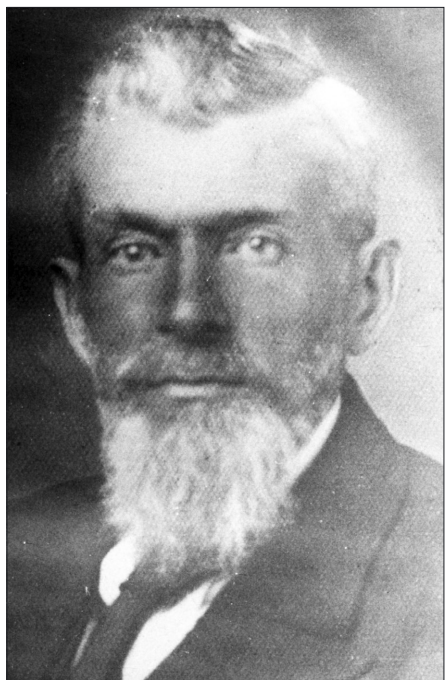
Ślub Tadeusza Konopnickiego z Emilią Agnieszką Kłokocką odbył się pod koniec 25 sierpnia 1890 roku w kościele parafialnym w Głinojecku, skąd pochodziła panna młoda²⁸. Maria Konopnicka będąca matką pana młodego niestety nie brała w nim udziału, powodem był brak otrzymania przepustki na przekroczenie granicy. Próba jej przekroczenia za każdą cenę, nawet za cenę przekupienia strażników granicznych nie udała się²⁹. Z aktu ślubu dowiadujemy się o kolejnym wątku powiązania przedstawicieli rodziny Konopnickich z Sannikami. Jego młodszy brat Jan był młynarzem pracującym w jednym z sannickich młynów³⁰.

²⁷ Cyt. za: T. Czapczyński, *Tużaczka lata Mari Konopnickiej*, Łódź 1957, s. 85.

²⁸ Archiwum Państwowe w Warszawie Oddział w Mławie (dalej: APW-M), parafia Głinojeck, księga UZM-1890, Akt ślubu Tadeusza Konopnickiego i Emilii Agnieszki Kłokockiej, 25 sierpnia/6 września 1890, k. 22-23.

²⁹ M. Konopnicka, dz. cyt., s. 227.

³⁰ Informacja zawarta w akcie ślubu Tadeusza Konopnickiego i Emilii Agnieszki Kłokockiej w tłumaczeniu autora: *Działo się we wsi Głinojeck 25 sierpnia/6 września 1890 roku o godzinie 8 wieczorem. Oświadczamy, że w obecności (asyście) (towarzystwie) świadków: Ludwika Kłokockiego lat 27 liczącego urzędnika zamieszkałego w mieście Łodzi i Jana Konopnic-*

Jan Konopnicki, lata 20. XX w.

Źródło: Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie

Na początku stycznia 1891 r. Tadeusz Konopnicki trafił do przyfabrycznego sannickiego szpitala i to w nim Maria odwiedza swojego syna. Poetka pisze o swoim przyjeździe do Sannik w korespondencji do swojego stryja Ignacego Wasiłowskiego z dnia 6 stycznia 1891 roku:

*[...] Jadę w smutną i bolesną drogę do mego Tadeusza śmiertelnie chorego, do Sannik. Choruje na zapalenie kiszek i żołądka; najlepsi doktorzy byli tam na wezwanie moje, teraz pojechał chirurg, Dr Krajewski operator. Jakbym już widziała grób tego chłopca, z takim uczuciem tam jadę [...]*³¹.

Ciężko chorego Tadeusza zabrano do Warszawy, gdzie przeszedł skomplikowaną operację. Przeprowadził ją chirurg Władysław Krajewski³², który był utalentowanym i doświadczonym ordynatorem oddziału chirurgicznego Szpitala Dzieciątka Jezus w Warszawie. Niestety operacja nie zmienia stanu zdrowia Tadeusza i po paru dniach pacjent zmarł. Przyczyną choroby, następnie operacji i śmierci

kiego liczącego 22 lata młynarza zamieszkałego w Sannikach zawarty został w tym czasie religijny związek małżeński pomiędzy Tadeuszem Konopnickim liczącym lat 27 urzędnikiem fabryki cukru w Sannikach, synem Jarostawa i Marii z domu Wasiłowskiej małżonków Konopnickich, urodzonym w Bronowie, zamieszkałym w Sannikach, i Emilią Agnieszką Kłokocką dwóch imion [...]; APW-M, parafia Głinojeck, księga UZM-1890, akt ślubu Tadeusza Konopnickiego i Emilii Agnieszki Kłokockiej, 25 sierpnia/6 września 1890, k. 22.

³¹ M. Konopnicka, dz. cyt., s. 306.

³² *Znakomity chirurg polski*, „Nowości Ilustrowane” 1907, nr 11 z 16 marca, s. 3.

Maria Konopnicka, Gratz, 1897, fot. Leopold Bude

Źródło: Biblioteka Narodowa

Tadeusza Konopnickiego był skręt jelit, a nie ich stan zapalny. Hipoteza, iż śmierć mogła być spowodowana ostrym zapaleniem wyrostka robaczkowego również zdecydowanie została odrzucona³³.

Ostatnie wspólnie spędzone chwile poetki z umierającym synem opisała później w liście stryjo-
wi Ignacemu Wasiłowskiemu:

*Tak nam mijaly godziny – aż do 3-ej rano. Konat już – tak cicho, tak spokojnie, jakby zasypiał. Serce ledwo biło, puls ustawał. Ale obawiał się jakiego jęku własnego. – Niech mama wyjdzie, ja chcę, żeby mama wyszła – mówił. Pocałowałam go w czoło - miał na nim pot śmiertelny ostatniej walki z życiem. – Spać, spać – mówił. – Śpij – rzekłam – dziecino – ja wrócę rano, kiedy już będziesz rześki, wypoczęty – a tak mi usta dotknięciem tego zimnego potu śmierci drżały, zem ledwo mówić mogła. Wyszłam na korytarz i padłam przy progu*³⁴.

Tadeusz zmarł bezdzietnie w wieku zaledwie 27 lat. W dniu 15 stycznia 1891 roku w lokalnej prasie pojawia się jego nekrolog, w którym czytamy:

Ś.P. Tadeusz Konopnicki, syn Marii i Jarostawa Konopnickich, przeżywszy lat 27, po długiej i ciężkiej chorobie zmarł w Warszawie, dnia 12 stycznia 1891 r. W głębokim smutku pozostała wdowa wraz z rodziną zmarłego zaprasza

³³ M. Konopnicka, dz. cyt., s. 306; M. Warneńska, *Drugie życie pani Marii*, Warszawa 1966, s. 196.

³⁴ I. Kienzler, dz. cyt., s. 134.

Zdjęcie rodziny Konopnickich w miejscowości Kapitula pod Łowiczem, 1898 r. Od prawej: wnuczka Anna, Jarosław Konopnicki – mąż poetki, Zofia Mickiewiczowa – córka, Jadwiga Konopnicka – żona Jana – synowa, Jan Konopnicki – syn, Zofia – wnuczka (na rękę niani), babka Brzozowska – matka Jadwigi, w drzwiach w cieniu – Maria Konopnicka, Stanisław Konopnicki – syn, Maria Dulębianka – przyjaciółka poetki, Laura Pytlińska – córka, Stanisław Pytliński – mąż Laury. Stoją: Bolestaw Królikowski – pierwszy mąż Zofii Mickiewiczowej oraz wnuczek Janusz.

Źródło: M. Szybowska, *Konopnicka jakiej nie znamy*, Poznań 2014

*przyjaciół i znajomych na żałobne nabożeństwo, odbyć się mające dnia 15 stycznia, to jest we czwartek, o godz. 10-tej z rana, w kościele Św. Krzyża, po którym nastąpi wyprowadzenie zwłok św. Tadeusza na cmentarz powązkowski*³⁵.

Na kamiennym krzyżu na Powązkach wykuto słowa ułożone przez matkę – poetkę:

*Na wiecznym brzegu czekaj nas, Żeglarzu cichy! Zanim się skończy boju czas I żywioł lichy. Krótko trwał pracy twojej dzień, Twój duch już wolny, Przemija człowiek jako cień. I jak kwiat polny...*³⁶.

Jan Kochanowski z czasem trafił do Ciechanowa. Zgodnie z wyuczoną profesją był tam pracownikiem młyna³⁷. Zdaniem T. Kaczorowskiej Maria Konopnicka przeznaczyła większą część swojego honorarium za jubileuszowe wydanie swoich dzieł³⁸ na zakup w 1905 roku majątku Przedwojowo (obecnie znajduje się w powiecie ciechanowskim, woj. mazowieckim) przez swojego najmłodszego syna – Jana³⁹. Z opracowania T. Piekarskiego dowiadujemy

się, iż w okresie międzywojennym najwięcej z ogólnej liczby zakładów przemysłowych znajdujących się przy majątkach ziemskich na terenie powiatów płockiego, płońskiego i przasnyskiego dominowały właśnie młyny, a na kolejnym miejscu znajdowały się cegielnie i gorzelnie⁴⁰.

Jan Konopnicki zasiadał w radzie rodzinnej⁴¹ rodziny Olszewskich. Skład gremium przedstawiał się następująco: przewodniczącym w radzie rodzinnej był sędzia, dwoje członków ze strony rodziny ojca i dwoje członków ze strony rodziny matki⁴². Jan Konopnicki zasiadał w Rykaczewie⁴³ w radzie rodzinnej ze strony matki Jana Olszewskiego. Po sprzedaży swojego majątku w Przedwojowie i wyprowadzeniu się do Warszawy nadal zasiadał w radzie rodzinnej. Ojciec Jana Olszewskiego – Higin podczas wojny polsko-sowieckiej 1920 r. służył, jako ochotnik 201.

⁴⁰ T. Piekarski, *Udział ziemian Mazowsza Płockiego w rozwoju przemysłu w okresie międzywojennym*, „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej” 2010, t. VIII, s. 296.

⁴¹ Znana była w dawnej Polsce rada rodzinna, rada starszych w ważnych przypadkach, gdy chodziło o sprzedaż dóbr, które należały do nieletnich, o sposób wychowania, wydanie córki za mąż, usunięcie z opieki opiekuna. Cyt. za.: *Encyklopedia staropolska ilustrowana*, t. 4, pod red. Z. Głogera, Warszawa 1903, s. 134.

⁴² J.H. Olszewski, *Tak to zapamiętałem*, Ciechanów 2015, s. 25.

⁴³ Majątek Rykaczewo był majątkiem ziemskim liczącym w okresie międzywojennym około 150 hektarów.

³⁵ Nekrolog Tadeusza Konopnickiego, „Kurier Warszawski: Dodatek Poranny” 1891, nr 15 z (3)15 stycznia, s. 3.

³⁶ M. Szybowska, dz. cyt., s. 346.

³⁷ T. Kaczorowska, *Maria Konopnicka i Ziemia Ciechanowska*, Ciechanów 2010, s. 73.

³⁸ Na temat twórczości poetki zob.: K. Pawluk, *Wieszczka i/lub emancypantka? Maria Konopnicka*, Opole 2017.

³⁹ T. Kaczorowska, dz. cyt., s. 79.

Zdjęcie ze spotkania z Janem Olszewskim. Od lewej siedzą: Urszula Weber-Król, Jan Olszewski, Małgorzata Sobocińska. Dom Pomocy Społecznej „Kombatant” w Ciechanowie, 22 kwiecień 2017

Fot. K. Sobociński

Pomnik nagrobny Marii Konopnickiej, Cmentarz Łyczakowski, Lwów, 22.07.2009

Fot. K. Sobociński

pułku szwoleżerów⁴⁴. Poległ w 1920 roku w bitwie pod Strzegowem. To jego śmierć była zapewne powodem powołania rady rodzinnej, w której znalazł miejsce syn poetki Jan Konopnicki.

Autorowi udało się spotkać osobiście w Ciechanowie z Jerzym Olszewskim⁴⁵, który jako dziecko znał syna Marii Konopnickiej – Jana. Jerzy Olszewski – emerytowany magister farmacji i działacz społeczny, pedagog, opowiadał podczas spotkania, jak będąc dzieckiem przywoził mu cukierki i czekoladki

⁴⁴ J. H. Olszewski, dz. cyt., s. 25.

⁴⁵ Jerzy Hieronim Olszewski zmarł w 2018 roku, w wieku 99 lat.

a on siadał na kolanach Jana Konopnickiego⁴⁶. Matka Jerzego Olszewskiego również często opowiadała swojemu synowi o Marii Konopnickiej⁴⁷ – jednakże jest to temat na oddzielną publikację.

Pobyt w Sannikach odegrał w życiu rodziny Konopnickich ważną rolę – głównie związaną w wykonywaną zawodowo pracę. Maria Konopnicka zmarła 8 października 1910 roku we Lwowie. W tym mieście została pochowana na polskim Cmentarzu Łyczakowskim. W 2020 roku przypada 110. rocznica jej śmierci.

⁴⁶ Relacja Jana Olszewskiego z dnia 22 kwietnia 2017.

⁴⁷ J. H. Olszewski, dz. cyt., s. 26.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Państwowe w Warszawie

Akta notarialne, 14 kancelaria A. Bryndzy, v. 21, nr 217-218, v. 24 nr 56.

- Archiwum Państwowe w Płocku

Dokumenty kontraktu zakupu majątku sannickiego przez Aleksandra Pawła Prusaka, Hipoteka Gostynińska, Księgi hipoteczne dóbr Sanniki.

- Archiwum Państwowe w Suwałkach

Akt urodzenia Marii Stanisławy Wasiłowskiej, (primo voto Konopnickiej) 23 września 1842, Akta metrykalne parafii św. Aleksandra w Suwałkach 1842, nr aktu 296.

- Archiwum Państwowe w Poznaniu

Akt ślubu Jana Jarosława z Kroczoza Konopnickiego i Marii Stanisławy Wasiłowskiej. Akta metrykalne parafii św. Mikołaja w Kaliszu, 1862, poz. 46.

- Archiwum Państwowe w Łodzi

Akt urodzenia Tadeusza Konopnickiego, 31 lipiec 1863. Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Uniejowie, sygn. 8, nr aktu 209 z 1863 roku.

- Archiwum Państwowe w Warszawie Oddział w Mławie

Akt ślubu Tadeusza Konopnickiego i Emilii Agnieszki Kłokockiej, 25 sierpnia/6 września 1890, parafia Głinojeck, księga UZM-1890, k. 22.

Akt małżeństwa Jana Konopnickiego i Jadwigi Rajkowskiej. Akta stanu cywilnego Parafii Rzymskokatolickiej w Ciechanowie, nr aktu 46 z 1911.

- Biblioteka Narodowa w Warszawie

Portret Marii Konopnickiej, fotografia, odbitka na papierze albuminowym, 1875.

Portret Marii Konopnickiej, fotografia, odbitka na papierze albuminowym, Gratz, 1897, fot. Leopold Bude.

- Muzeum Szlachty Mazowieckiej w Ciechanowie

Zdjęcie Jana Konopnickiego, fotografia, lata 20. XX w.

- Narodowe Archiwum Cyfrowe

Zdjęcie Prezydenta RP Ignacego Mościckiego (w środku) w towarzystwie członków delegacji, obiekt fotograficzny, 1937, fot. Witold Pikiel, sygn. 1-A-1417.

Relacje

Relacja Jana Olszewskiego z dnia 22 kwietnia 2017

Prasa

Nekrologia, „Kurier Warszawski. Dodatek Poranny” 1891, nr 15 z (3)15 stycznia 1891, s. 3.

Znakomity polski chirurg, „Nowości Ilustrowane” 1907, nr 11 z 16 marca 1907, s. 3.

Opracowania

J. Baculewski, *Konopnicka z Wasiłowskich Maria Stanisława*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 1967, t. 4, z. 59.

J. Baculewski, *Maria Konopnicka*, Warszawa 1978.

B. Bobrowska, *Konopnicka na szlakach romantyków*, Warszawa 1997.

G. Borkowska, *Pożytywiści i inni*, Warszawa 1994.

A. Brodzka, *Maria Konopnicka*, Warszawa 1975.

T. Czapczyński, *Maria Konopnicka w latach 1842–1890*, mps, Muzeum Marii Konopnickiej w Żarnowcu, zb. 4.

T. Czapczyński, *Tułacze lata Marii Konopnickiej*, Łódź 1957.

Encyklopedia staropolska ilustrowana, T. 4, (red.) Gloger Z. Warszawa 1903.

W. Grochola, *Niełatwo być Konopnicką*, Warszawa 1989.

T. Kaczorowska, *Maria Konopnicka i Ziemia Ciechanowska*, Ciechanów 2010.

Kadry morskie Rzeczypospolitej, t. 5, *Polska Marynarka Wojenna. Dokumentacja organizacyjna i kadrowa oficerów, podoficerów i marynarzy (1918–1947)*, (red.) J. K. Sawicki, Gdynia 2011.

I. Kienzler, *Maria Konopnicka, rozwydrzona bezbożnica*, Warszawa 2014.

M. Konopnicka, *Listy do Ignacego Wasiłowskiego*, Warszawa 2005.

M. Konopnicka, *Wrażenia z podróży*, w: *Pisma zebrane*, t. 1, (red.) A. Brodzka, Warszawa 1974.

Maria Konopnicka. Materiały z sesji naukowej w 60 rocznicę śmierci poetki, (red.) K. Tokarzówna, Warszawa 1972.

Z. Leszczyk, *Herby szlachty polskiej*, t. 2, Poznań 1908.

J.H. Olszewski, *Tak to zapamiętałem*, Ciechanów 2015.

K. Pawluk, *Wieszczka i/lub emancypantka? Maria Konopnicka*, Opole 2017.

T. Piekarski, *Udział ziemian Mazowsza Płockiego w rozwoju przemysłu w okresie międzywojennym*, w: „Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej” 2010, t. VIII.

T.A. Pruszek, „...żem zawsze życzliwy temu domowi”: *relacje rodzin Pruszków i Chopinów od końca XVIII do lat 60. XIX wieku ze szczególnym uwzględnieniem losów rodziny Pruszków*, Warszawa 2010.

„*Regest diecezjów Franciszka Czaykowskiego czyli właściciele ziemscy w Koronie 1783–1784*, do druku podał S. Górzyński, przypisami i wstępem opatrzyli K. Chtapowski, S. Górzyński, Warszawa 2009.

D. Samborska-Kukuć, *Progenitura Marii i Jarosława Konopnickich w świetle odnalezionych metryk*, w: *Od Puttkamerów do Konopnickich. Rewizje i rekonstrukcje biograficzne*, Warszawa 2016.

M. Stomczyńska, *Konopnicka – życie i twórczość*, Łódź 1946.

B. Stanisławczyk, *Ostatni krzyk. Od Katynia do Smoleńska historie dramatów i miłości*, Poznań 2011.

P. Stawecki, *Słownik biograficzny generałów Wojska Polskiego 1918–1939*, Warszawa 1994.

H. Sutarzewicz, *Kalisz w życiu i twórczości Marii Konopnickiej*, Warszawa 1966.

J. Szczepański, *Cukrownia Krasiniec 1866–1996*, Ciechanów 1997.

J. Szczepański, *Dzieje Gąbina do roku 1945*, Warszawa 1987.

M. Szykowski, *Konopnicka jakiej nie znamy*, Poznań 2014.

A.H.T. Świąćicki, *Historia herbu rodzowego Jastrzębiec, czyli saga rodu Świąćickich IX do XXI w.*, Poznań 2010.

M. Warneńska, *Drugie życie pani Marii*, Warszawa 1966.

B. Wojciechowski, *Z Kroczoza i Konopnicy Konopnicy herbu Jastrzębiec: dzieje rodu*, Warszawa, Łomianki 1984.

Źródła do dziejów klasy robotniczej na ziemiach polskich, (red.) N. Gąsiorowska, t. I, *Królestwo Polskie i Białostoczczyzna 1864–1900*, cz. I, Warszawa 1962.

Artykuły

M. Chudzyński, *Robotnicy regionu kutnowskiego-łowickiego w latach 1864–1900*, „Notatki Płockie” 1978, nr 3.

P. Gorzycka, *Historia i zabytki Krzywosądzki*, „Kujawy i Pomorze. Dwumiesięcznik turystyczno-krajoznawczy” 2007, nr 2.

D. Samborska-Kukuć, *O antenatach I rodzeństwie Marii Konopnickiej – Przyczynki Genealogiczno-Biograficzne*, „Ruch Literacki” 2018, z. 1.

RELATIONS OF THE KONOPNICKI FAMILY WITH SANNIKI

Summary

The most recognizable building in Sanniki is the historic neoclassical palace from the end of the 18th century. One of the most important palace guests was the composer Fryderyk Chopin, who stayed there during the summer holidays in 1828. The sugar factory established in 1849 was a significant event in the development of Sanniki. It was there that Tadeusz, the son of the writer Maria Konopnicka, found his place of work. Tadeusz's younger brother, Jan Konopnicki, worked in the mill in Sanniki.

Keywords: Sanniki, Konopniccy, Maria Konopnicka, sugar factory, mill